

tussen Duin & Dijk

Themanummer Weidevogels

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 7 extra ● 2008

Wim Tijsen

Tureluurs

● Tureluur C68, oudste tureluur van Nederland, 18 jaar. Foto: Wim Tijsen.

De tureluur is één van de positieve uitzonderingen in Noord-Holland als het gaat om weidevogelpopulaties. Deze bijdrage doet verslag van ringonderzoek dat naar een verklaring zoekt.

Achtergrond en historie tureluuronderzoek

Het tureluuronderzoek bouwt voort op het ringwerk aan jonge tureluurs dat van 1986 t/m 1995 door Cees Bil op Wieringen en directe omgeving is uitgevoerd. Daarbij zijn jaarlijks enkele tientallen tureluurpullen gevangen en voorzien van een ring van het Vogeltrekstation te Arnhem. In totaal ringde hij in tien jaar tijd 341 jonge tureluurs. Vanaf 1996 is dit ringwerk door mij voortgezet. In eerste instantie alleen door het ringen van pullen, maar vanaf 1998 worden ook volwassen vogels op het nest gevangen. Dit gebeurt in het kader van het Retrapping Adults for Survival (RAS)-project van het Vogeltrekstation te Arnhem, als onderdeel van het NIOO (Nederlands Instituut voor Ecologie).

Het zogenaamde RAS-project is bedoeld om goede cijfers te krijgen over de overleving van vogels in een

gebied met minimaal 25 broedparen. De tureluur leent zich daar uitstekend voor door zijn plaatstrouw.

Doel en onderzoeksgebied

Doel van het ringproject is inzicht te krijgen in de broedplaatstrouw en overlevingskansen van volwassen vogels en kuikens. Door het aanbrengen van witte kleurringen met een individueel afleesbare inscriptie (één letter en twee cijfers) wordt veel informatie verkregen. Zo krijgen we inzicht in de vraag of, en zo ja, hoeveel pullen een paar vliegvlug weet te krijgen. En of vogels die niet succesvol broeden, eerder geneigd zijn voor een andere partner te kiezen. Deze vragen kunnen we alleen beantwoorden door langjarig en minutieus broedvogelonderzoek, waarbij elke waarneming enorm waardevol is. De belangrijkste onderzoeksgebieden liggen op Wieringen in de Normerpolder en in de Gesterkoog op gangbaar boerenland met agra-

● Tureluur met kuiken op nest.
Foto: Jan van der Geld.

risch natuurbeheer. Daarnaast wordt onderzoek gedaan in de Westerlanderkoog met een mix van natuurbeheer door Staatsbosbeheer en agrarisch natuurbeheer, vooral met uitgesteld maaien.

Methode

Op de percelen met agrarisch natuurbeheer worden alle tureluurlegsels opgespoord en beschermd tegen agrarische werkzaamheden. In het reservaatgebied van de Westerlanderkoog worden de vogels op enkele percelen gevolgd, waarbij de nadruk ligt op latere legsels die gevaar lopen rond half juni te worden uitgemeaid. De eieren worden geschouwd, zodat de uitkomstdatum van het legsel tot op een dag nauwkeurig kan worden vastgesteld. Vervolgens wordt in de laatste week van de broedperiode getracht de vogels op het nest te vangen, indien bekend is dat één of beide vogels nog niet eerder zijn geringd. Door in de allerlaatste broedfase te vangen, wordt de kans op verlating van het legsel na een vangpoging tot een minimum beperkt. De meeste kuikens worden geringd in de korte periode (halve dag) dat ze nog in het nest aanwezig zijn. Aanvullend worden pullen in het veld gevangen. Alle adulte vogels krijgen een kleurring aan de tibia, evenals pullen ouder dan een week (gewicht > 30 gram) zodat de tibia lang genoeg is voor een kleurring.

een succesnummer

● Tureluurkuiken. Foto: Jelger Herder.

● Opmeten van een tureluur. Foto: Jelger Herder.

Oorzaken van verlies en uitkomstresultaten

In figuur 1 staan de uitkomstresultaten en verliesoorzaken van de gevolgde legsels. Het predatiepercentage varieert van 17% tot 47%, waarbij de laatste jaren een toename is vastgesteld. Het percentage verlaten legsels varieert tussen de 5% en de 53%. Het weer en de nestplaatskeuze spelen hier een grote rol in. In 2000 bijvoorbeeld werd half mei 50% van de legsels verlaten door een storm- en regendag, omdat het lange gras compleet platgeslagen was. Daardoor kunnen vogels het nest slecht terug vinden of ze verlaten het legsel omdat de structuur van de omgeving en het nest zelf compleet is veranderd. Daarbij speelt de grassoort een belangrijke rol. Engels raaigras heeft een slappe structuur en slaat snel plat. Een andere reden voor het relatief hoge aantal verlaten nesten is het vrij grote aandeel late en/of tweede leg-

sels. Late of herlegsels geven dikwijls slechtere broedresultaten, waarbij de vogels door een veranderende hormoonhuishouding spontaan het nest verlaten. Het uitkomstpercentage van tureluurs is aan de lage kant tussen de 26% en 58%. Gelukkig kunnen tureluurs behoorlijk oud worden als ze eenmaal de volwassen leeftijd hebben bereikt. Zij hoeven dus niet ieder jaar kuikens vliegvlug te krijgen om de populatie in stand te houden.

Overleving

Een verrassend resultaat van het onderzoek zijn de hoge overlevingspercentages bij de adulte vogels. In het tweede onderzoeksjaar met kleurringen werd een overlevingsgetal gehaald van 95% op een aantal van 39 vogels. In de jaren daarna varieerde dit tussen de 71% en 89% op een gekleurringde populatie van tussen de 77 en 102 vogels. In 2004 werd een percentage van 89% gehaald. Deels is dit een

gevolg van de verhoogde waarnemingsinspanning door twee studenten, Frank Jongbloed en Simone de Brock. De afgelopen jaren zijn een gering aantal gekleurringde jonge tureluurs uit eerdere jaren waargenomen. Een mogelijke oorzaak hiervoor is, dat de kans om de jonge vogels terug te zien wat lager ligt, omdat ze een grotere dispersie (verspreiding) hebben. Daarnaast vindt er in het eerste levensjaar ook meer sterfte plaats. Door het kleine aantal gekleurringde jonge vogels valt daar verder nog niet veel over te zeggen.

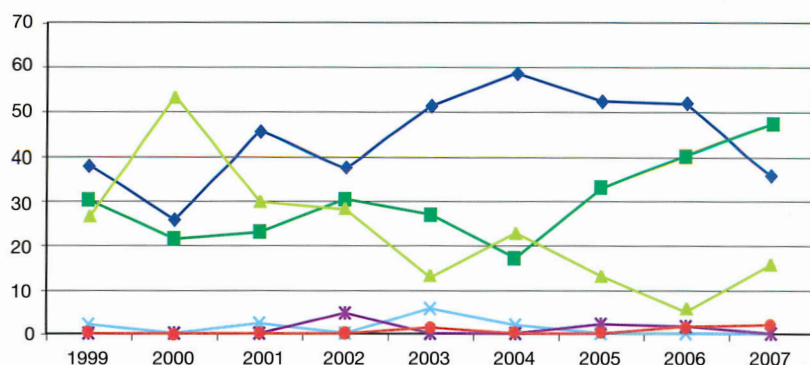
Plaatstrouw

Uit het onderzoek blijkt dat de meeste tureluurs enorm plaatstrouw zijn. Dikwijls keren ze terug naar het perceel waar ze soms jarenlang op hetzelfde deel broeden, mits er niet teveel verandert aan de structuur van het grasland. Wat betreft plaatstrouw spant één van de oudste tureluurs van Nederland, kleur- ➤

ring man C68, duidelijk de kroon. Deze inmiddels 18-jarige vogel broedt al tien jaar binnen een straal van 100 meter ten zuidwesten van de ijsbaan van Westerland in de Normerpolder. Ook de dood van partner A22 in 2004, leidde er niet toe dat de vaste 'broedstek' werd verlaten. Met de nieuwe partner C06, die al jaren zijn buurvrouw was en toevallig in dezelfde periode ook zonder partner kwam te zitten, is in 2007 op exact dezelfde plaats gebroed als in 1998!

Stabiele populatie

De cijfers uit het landelijke weidevogelmeetnet geven aan dat de tureluur in Nederland de laatste 15 jaar stabiel is (figuur 2). Opvallend is dat de vogel het in Noord-Holland beter doet dan in de rest van Nederland. Als we de trend in Noord-Holland nader bekijken, blijken de tureluurs het in het veenweidegebied van Laag Holland een stuk beter te doen dan in de rest van Noord-Holland. In Laag-Holland is de stijging maar liefst ruim 60% in 15 jaar tijd, terwijl in overig Noord-Holland de laatste jaren een lichte daling is ingezet na een aanvangelijke toename. De daling in overig Noord-Holland is wat lastiger te verklaren, hoewel de veranderingen (intensivering) van de landbouw in met name grote delen van West-Friesland en in de Wieringermeer sneller gaan dan in het veenweidegebied. De toename van de tureluur in Laag Holland zou best eens veroorzaakt kunnen zijn door het sterk gestegen aandeel agrarisch natuurbeheer in dat gebied. De agrarische natuurvereniging Waterland bijvoorbeeld heeft momenteel op circa 85 á 90% van het landbouwgebied contracten afgesloten voor weidevogelbeheer. Veel tureluurnesten worden opgezocht en beschermd door er omheen te maaien. Volgens SOVON-Vogelonderzoek blijkt dat de tureluur het meest profiteert van nestbescherming. Daarnaast wordt op 24% van het areaal in Waterland op een of andere wijze later gemaaid (na 1 juni) met verschillende contractvormen. Dit gevarieerde beheer

Figuur 1. De uitkomstresultaten en verliesoorzaken van tureluurlegsels van 1999 tot en met 2007, N = 43-64.

levert blijkbaar voldoende vliegvlugge kuikens op voor een gezonde, zelfs licht stijgende populatie.

Waarom doen tureluurs het beter dan grutto's?

Uit het Provinciale Meetnet van de provincie Noord-Holland blijkt een groot verschil tussen de trend van de grutto en die van de tureluur. Beide soorten broeden in lang gras. De grutto gaat gestaag achteruit terwijl de tureluur stabiel blijft (zie figuur 2, Scharringa & van 't Veer, 2008). Wat is hiervoor een mogelijke verklaring?

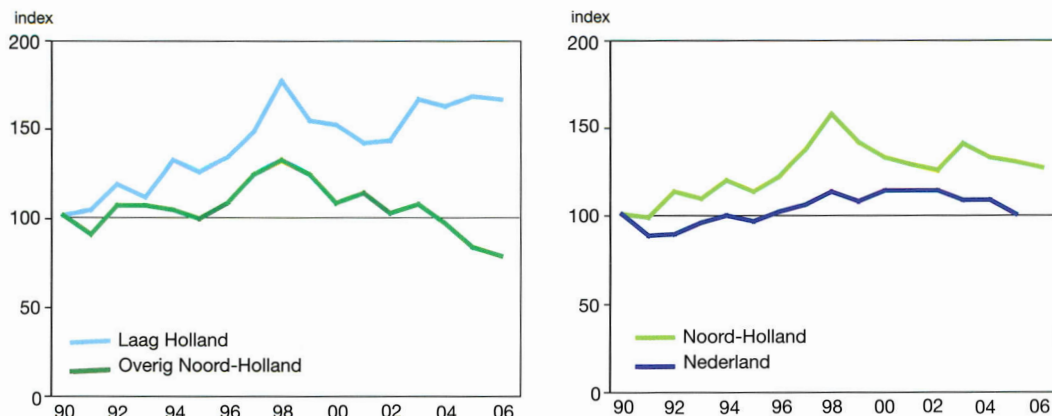
- Grutto's broeden sterk gepiekt. Tussen 5 en 20 mei komt 50 á 65% van alle vogels uit. Dat houdt risico's in, omdat er dan ook veel gemaaid wordt. Tureluurs doen meer aan risicospreiding door een langere broed- en kuikenperiode.
- Tureluurs zijn niet helemaal afhankelijk van weilanden en weidevogelreservaten. Zij broeden ook, weliswaar in lage aantallen, op schorren en kwelders langs de kust, en ook nog wat in akkerbouwgebieden.
- Tureluurkuikens groeien in het graslandgebied op in een breder scala van biotopen. Zo zijn slootkantjes, droogvallende sloten en greppels meer favoriet. In de latere opgroefase kunnen maïspcelen en andere akkerbouwpercelen, zoals aardappels, bieten en graan ook dienen als plaatsen waar de pullen opgroeien. Gruttokuikens zijn voor een groot deel van de

opgroefase afhankelijk van percelen met lang gras, waar zij voedsel zoeken. Met name in de laatste decade van mei is dit biotoop in gangbaar boerenland schaars, waardoor de kuikens een lagere overlevingskans hebben.

- Tweede legsels komen bij tureluurs vaker voor dan bij grutto's, hoewel deze niet altijd succesvol zijn zoals blijkt uit het RAS-project. De belangrijkste oorzaak voor het betere broedsucces van de tureluur lijkt te zijn dat deze soort met zijn jongen flexibeler is in het gebruik van het voedselgebied in vergelijking met de grutto, die met zijn jongen primair op langer en kruidenrijker gras is aangewezen.

Flexibiliteit

Tureluurs zijn dus wat flexibeler in zowel nestplaatskeuze als in de kuikenperiode. Een mooi voorbeeld hiervan is het echtpaar C88 en E00, dat in de Gesterkoog broedt. In 2005 lag hun nest onderin een slootkant op 15 cm boven het waterpeil... praktisch onvindbaar voor de onderzoeker en veilig voor maaiwerkzaamheden. Een jaar later broedde het paar weer gewoon in het grasland ernaast en werd er om het nest heen gemaaid. In beide jaren groeiden de kuikens op in de Gesterkoog door gebruik te maken van percelen met brede vluchtstroken, slootkantjes en normaal grasland afgewisseld met beweidde percelen. In 2007 broedde het echtpaar echter in de polder Waard-Nieuwland

● **Figuur 2.** De trend van de tureluur in Laag Holland (globaal het veenweidegebied ten noorden van Noord-Zeekanaal en de rest van Noord-Holland, en de trend van Nederland uitgezet tegen die van Noord-Holland (bron: provinciale weidevogelmeetnet en SOVON-Vogelonderzoek Nederland.)

in een wintertarweperceel op 1 km van de nestplaatsen van de laatste jaren. Op de kaart (figuur 3) is te zien dat de ouders met hun kuikens een flinke route (2 km) aflegden. Daarbij werd de eerste dag gefoerageerd in het wintertarweperceel, daarna twee dagen in een akkerrand om een suikerbietenperceel, één dag in een brede wegberm naast een beweide perceel met schapen, om vervolgens weer via één dag akkerrand naar de weilanden met een brede vluchstrook in de Gesterkoog te trekken. Daarbij werden heel wat barrières genomen,

zoals verschillende vrij steile slootjes, een zeven meter breed afvoerkanaal en de Wierdijk om vervolgens wederom op te groeien in en rond een vluchstrook in de Gesterkoog en in een hergroeiperceel. Een mooi voorbeeld van de inventiviteit en mobiliteit van een succesvol tureluurechtpaar.

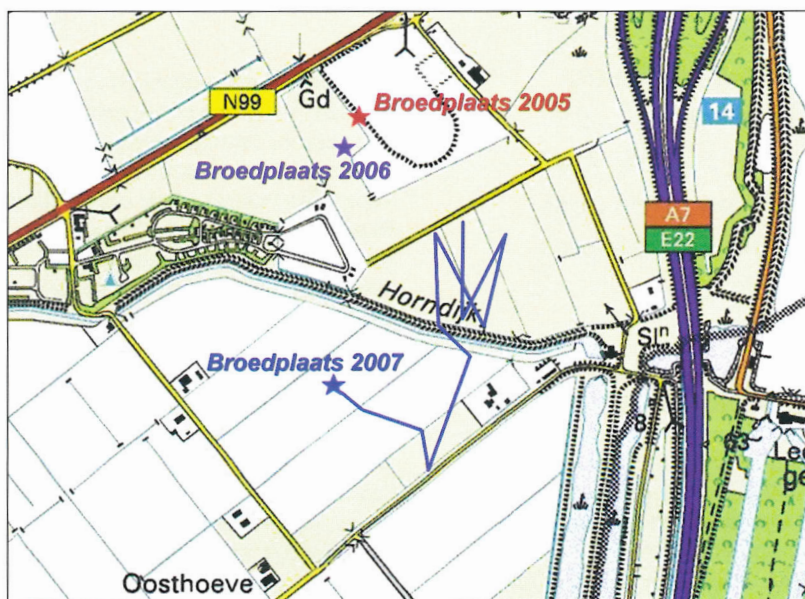
Dankwoord

Met grote dank aan alle aflezers van het kleuringproject, waaraan met name Cees de Graaf, Sytse Algera en Leon Kelder een grote bijdrage leverden. Hans Schekkerman,

Ingrid Tulp en Leon Kelder worden hartelijk bedankt voor hun hulp bij het onderzoek. Het RAS-project is nog steeds springlevend, dus alle waarnemingen van gekleurde tureluurs zijn welkom. Onderzoek wordt doorgaans waardevoller als het langer duurt. Net zoals de ervaring van vogels een rol speelt bij het broedsucces, zo zal dit ringproject aan weidevogels hopelijk toenemende inzichten opleveren over de ecologie en het beheer van weidevogels.

Wim Tjisen
De Dolven 39
1778 JP Westerland
Tel: 0227-593095
Email: wimtjisen@planet.nl

● **Figuur 3.** De route die het tureluurpaar C88 en E00 in 2007 heeft afgelegd in de polder Waard-Nieuwland en de Gesterkoog.

Literatuur

- SCHARRINGA, C.J.G. & R. VAN 'T VEER, 2008. Weidevogels in Laag Holland in 2006. Tussen Duin en Dijk 6, Themanummer weidevogels.
- VEER, R. VAN 'T & C.J.G. SCHARRINGA, 2008. Weidevogels in Laag Holland. In voorbereiding.
- TEUNISSEN, W.A. & F. WILLEMS, 2004. Bescherming van weidevogels. SOVON-onderzoeksrapport 04/06. SOVON, Beek-Ubbergen.
- TEUNISSEN, W.A. & L. SOLDAAT, 2005. Weidevogelindexen 1990-2004. SOVON-onderzoeksrapport 05/13. SOVON, Beek-Ubbergen.
- TIJSEN, W., 2003. Actieve weidevogelbescherming 2002 in Waterland. Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland.

Website Kleuring-aflezers Tureluurs:
<http://www.cr-reading.nl/>